

Н.АНАР

*Хорих 409 дүгээр
ангийн тээврийн
байцаагч, дэслэгч*

АВИЛГАЛЫН ТУХАЙ ХУУЛЬ ЗҮЙН ТЕХНИКИЙН АСПЕКТААР ХУУЛЬД ХИЙСЭН АНАЛИЗ

Оршил

Сэдвийн шалтгаан: Нийгмийн харилцааг журамлан зохицуулахад шийдвэрлэх гол нөхцөл нь угтаа эрх зүйн хэм хэмжээний техник-хууль зүйн төгс төгөлдөр⁴⁴ байдал юм. Хүмүүс хоорондын харилцааны дэг журам, тогтвортой байдлыг хангах нь хуулийн болоод эрх зүйн цэгцтэй, тогтвортой, ойлгомжтой байдлаас ихээхэн шалтгаалдаг. Энэ цэгцтэй байдал нь хууль зүйн техник, түүний элементүүдээс хамаардаг байна.

Энэ орон нь сүүлийн үед хуулийн хэл найруулгын асуудлыг анхаарч үзэхгүйгээс гадна, өөр бусад хууль хоорондын шүтэлцээг анхаарч үзэхгүй байгаа билээ. Үүнээс болж эргээд хууль тогтоомжийн хүчийг сулруулж, түүний хэрэгжилтэнд саад учруулж байгаа болно. Дээрх нөхцөл нь *“Авилгалын эсрэг хууль”* болоод түүнийг зохицуулсан бусад хуульд ч хамааралтай гэдэг үүднээс энэхүү сэдвийг сонгон судалсан болно.

Судалгааны зорилго, зорилт: Илтгэгч миний бие авилгалын эргэн тойрондох асуудлыг бус харин түүнийг зохицуулсан нарийвчилсан хууль тогтоомжийг зөрчигчдөд хариуцлага хүлээлгэдэг хууль тогтоомжийн хэрэгжилтэнд нь анхаарлаа хандуулсан болно. Тэр ч үүднээс *Авилгалын эсрэг хууль*-д дүн шинжилгээ хийж, түүнийг

зохицуулсан бусад хуулийн харилцааг тогтоож, түүнийг боловсронгуй болгох арга замыг олоход гол нь оршино. Зорилгын хүрээнд зорилт нь:

Судалгааны арга, арга зүй. Судалгааны аргын хувьд **норматив**, болон **гервинетик** аргыг хэрэглэсэн болон.

Судалгааны ажлын ач холбогдол, судлах шаардлага: Хуулиар хүний эрх, эрх чөлөөг баталгаажуулж, шүүх хэмээх байгууллагаар зөрчигдсөн эрхийг хангадаг.⁴⁵ Гэвч угтаа энэ нь хуулийн томъёоллоос ихээхэн шалтгаалдаг. Учир нь хууль ойлгомжтой, олон салаа утгатай бус, хууль хоорондын болоод, зүйл заалтын зөрчилдөөн бага байх⁴⁶ тусам шүүх түүнийг зөв үнэлж, хүний эрх, эрх чөлөө баталгаатайгаар хангагдах бололцоо бий болдогтой холбоотой.

Хууль зүйн техник ба Авилгалын хуулиуд:

Эрх зүйн онолын шинжлэх ухааны судлах зүйлийн нэг гол хэсэг нь эрх зүйг бүтээх, боловсруулах, хэрэглэх ажиллагаа байдаг. Энэхүү ажиллагаа нь хууль зүйн техникийн элементүүдээр дамжин хэрэгждэг.

Эрх зүйн актын агуулга ба бүтцийг боловсруулах тэдгээрийг амьдралд хэрэгжүүлэхэд хэрэглэгддэг тодорхой арга, хэрэглүүр, журмын нийлбэр цогц нь эрх зүйн техник (хууль зүйн техник) юм. Хууль зүйн техникийн бүрэлдэхүүн хэсэг нь хууль зүйн нэр томъёо, хууль зүйн бүтэц, эрх зүйн хэм хэмжээний актыг буй болгох арга юм.

⁴⁵ Шүүхийг хүний эрхийг хамгаалах хэмээн томъёолж тусгадаг. Гэвч нь буруу юм. Учир нь шүүх нь оршин байх хэрэгцээ, шаардлага, эрх зүйт ёсны чиг үүргийн дагуу бол хүний эрхийг хамгаалдаггүй харин зөрчигдсөн тохиолдолд нөхөн сэргээн-тогтоох ажиллагааг хараат бусаар хэрэгжүүлдэг субъект мөн. Хүний эрхийг хамгаалах ажиллагааг хүний эрхийг зөрчихөөс урьдчилан сэргийлэх ажиллагааг зохион байгуулах эрх бүхий субъектийн чиг үүрэг юм.

⁴⁶ Хууль хэзээ ч төгс хэлбэржидэггүй. Учир нь хуулийг хүн (Улсын их хурлын гишүүд баталж, эрх бүхий хүмүүс төсөл боловсруулдаг) баталж, төслийг боловсруулдаг. Тиймээс судлаачын зүгээс хууль үргэлж асуудалтай байдаг гэж үзэв.

⁴⁴ Судлаачийн зүгээс дээрх ойлголтыг гоо зүйн хувьд бус хэл найруулгын хувьд авч үзсэн болно.

Хууль зүйн техникийн төрөл нь хууль тогтоомжийн техник, шүүхийн техник зэрэг юм⁴⁷. Мөн ОХУ-ын нэрт эрдэмтэн С.С.Алексеев “Хууль зүйн техник нь эрх зүйн актуудын боловсронгуй байдлыг хангахын тулд түүнийг боловсруулах, системчлэхэд дагаж мөрдөх журмын дагуу ашиглаж буй арга нийлбэр юм” бол Францын эрдэмтэн П.Сандевуар “Хууль зүйн техник нь эрх зүйг бүтээх, хэрэглэхэд ашиглаж буй шинжлэх ухааны арга зүйн хэрэгслүүдийн нийлбэр юм” гэжээ.

Харин ОХУ-ын шинжлэх ухааны академийн сурвалжлагч гишүүн доктор, профессор Д.А.Керимов, доктор, профессор А.Ф.Черданцев нар: “Хууль зүйн техник гэдэг нь хууль зүйн баримт бичгүүдийг бэлтгэх, зохиох, хэлбэршүүлэх журам, арга хэрэгслүүдийн цогц мөн”⁴⁸ гээд түүнд, хууль бүтээх техник, хэм хэмжээний актуудыг эмхлэх цэгцлэх техник, эрх зүйн актуудын тоо бүртгэлийн техник, нэг бүрчилсэн актуудын техникийг тус тус хамааруулан авч үзсэн байна.

Дээрх эрдэмтэдийн тодорхойлсоноос харахад хууль зүйн техник гэдэг нь эрх зүйг бүтээх, эргээд түүнийг хэрэглэх, мөн хууль бүтээхэд ашигладаг арга хэрэглэгдэхүүний нийлбэр болох нь харагдаж байна.

Хууль зүйн техникийн хүрээнд хууль зүйн нэр томьёо чухлаар тавигддаг. Хууль зүйн нэр томьёо гэдэг бол хууль зүйн техникийн нэг хэсэг: төр эрх зүйн ухагдахууныг заан тэмдэглэж, түүний тусламжтайгаар хэм хэмжээний актын эх бичвэрт үгээр илэрхийлэгдсэн хэлбэр.

Хууль зүйн нэр томьёог дараах гурван төрөлд ангилж болно.

1. Түгээмэл ач холбогдолтой (Өдөр тутам хэрэглэгддэг нийтэд, бүхэнд ойлгомжтой) нэр томьёо:

2. Эрх зүйн онцгой агуулга бүхий хууль зүйн тусгай нэр томьёо. (жишээ нь:

аргагүй хамгаалалт, гарцаагүй байдал, барьцаа, хөөн хэлэлцэх хугацаа, *авилгал* зэрэг):

3. Техник, эдийн засаг, анагаах ухаан, мал эмнэлэг, хөдөө аж ахуй зэрэг тусгай шинжлэх ухааныг тусган илэрхийлдэг техникийн тусгай нэр томьёо. (жишээ нь дархлалын олдмол хомсдолын өвчин, нянтай программ зэрэг).

Хууль зүйн нэр томьёоны асуудал нь агуулга, шинжээрээ хууль зүйн техникийн нэг үндсэн хэсэг нь болж, эрх зүйн хэм хэмжээг боловсруулж, түүнийг амьдралд хэрэгжүүлэхэд чухал нөлөө үзүүлдэг байна. Хууль зүйн нэр томьёо өөрийн гэсэн онцлог шинжүүдтэй. Энэ төрлийн нэр томьёо нь төрөөс тогтоосон буюу хүлээн зөвшөөрөгдсөн байдгаараа албан ёсны шинжтэй, илэрхийллийн хувьд тогтвортой боловч утга агуулга нь логик зүй тогтлоор холбогдсон нарийн нийлмэл байдаг. Ялангуяа хууль, төрийн дээд байгууллагын эрх зүйн актад тусгагддаг учраас амьдралд ойр, харьцангуй тодорхой төвшинд ойлгогдоно. Тэрч үүднээс хууль нь хүмүүс хоорондын нарийн төвөгтэй харилцааг зохицуулдаг тул нэр томьёоны хувьд ойлгомжтой байх хэрэгтэй юм. Нөгөөтэйгүүр хууль нь ард түмэнд, жирийн иргэдэд зориулагддаг тул тэдгээрт эргээд ойлгомжтой байх нь хамгийн гол нь байдаг (Заавал байх шинж юм).

Гэвч энэ улсын хууль тогтоомжийн системчлэл (Хууль зүйн техникийн хувьд) болоод бусад хүчин зүйлийн нөлөөлөл⁴⁹ зэргээс шалтгаалан жирийн иргэд (эдгээр нь хууль сахигч, хууль биелүүлэгч, хууль ашиглагч нар юм) битгий хэл хууль тогтоогч (Батлагч), хууль хэрэглэгч нар өөрсдөө ч ойлгоход хэцүү болоод байгаа.

Тодруулбал: Авилгалын эсрэг хуулийн 3.1.1. дугаар зүйлд: *Авилгал*

⁴⁷ С.Нарангэрэл “Эрх зүйн эх толь бичиг”, УБ, хот., 2008 он, 530 дахь талд

⁴⁸ Общая теория государства и права. Академический курс в 2-х томах. Под ред. Проф. М.Н.Марченко. том 2. Теория права. М., 1998. с 367-368. (дам ишлэл)

⁴⁹ Судлаачийн зүгээс бусад зүйл гэдэгт ард иргэдийн боловсрол, мэдээ мэдээлэл олж авах байдал, эдийн засгийн хүчин зүйл, төрийн тогтворгүй байдал зэргийг хамруулан ойлгож байна.

гэдгийг “...энэ хуулийн 4.1-д заасан этгээд албан тушаалын эрх мэдлээ хувийн ашиг хонжоо олоход урвуулан ашиглах⁵⁰, бусдад давуу байдал олгох⁵¹, иргэн, хуулийн этгээдээс тэрхүү хууль бус давуу байдлыг олж авах үйлдэл, эс үйлдэхүйгээр илрэх аливаа эрх зүйн зөрчлийг.”⁵² гэжээ.

Харин Эрүүгийн хуулийн 268 дугаар зүйл Хээл хахууль авах гэдгийг “Албан тушаалтан хээл хахууль өгөгчийн ашиг сонирхлын үүднээс албан үүргийн хувьд гүйцэтгэх үүргээ хэрэгжүүлэхгүй байх, эсхүл гүйцэтгэх ёсгүй үйлдлийг хийхээр урьдчилан амлах буюу амлахгүйгээр өөрөө, эсхүл бусдаар дамжуулан хээл хахууль авсан...” гэжээ. Мөн Эрүүгийн хуулийн тусгай ангийн 269 дүгээр зүйлд “Хээл хахууль өгөх⁵³”, 270 дугаар зүйлд “Хээл хахууль зуучлах⁵⁴” хэмээн тусгайлан зааж өгсөн байна. Дээрхээс ажиглахад Авилгал гэгч утгын дор хээл хахууль оршиж байгаа нь харагдаж байна.

Үүнээс үзвэл:

Асуудал нэгдүгээрт: Авилгал болон хээл хахууль авах гэмт хэргийн субъект нь “Авилгалын эсрэг” хуулийн 4 дүгээр зүйлийн 4.1-т⁵⁵ заасан этгээдүүдийг ойлгоно. Эдгээр этгээдүүд нь иргэдийн ашиг сонирхол, эрх, эрх чөлөөг нь зөрчсөн

⁵⁰ Авилгалын эсрэг хууль 3.1.3. “албан тушаалын эрх мэдлээ урвуулан ашиглах” гэж албан тушаалын эрх мэдлийг албаны эрх ашгийн эсрэг буюу хувийн ашиг сонирхлоо гүйцэлдүүлэх зорилгод ашиглаж хийх ёстой үйлдлийг хийхгүй байх, хийх ёсгүй үйлдэл хийхийг;

⁵¹ Авилгалын эсрэг хуулийн 3.1.1. дугаар зүйл.

⁵² “Авилгалын эсрэг хууль, 3.1.4. “давуу байдал” гэж энэ хуулийн 4.1-д заасан этгээд албан тушаалын эрх мэдлээ урвуулан ашигласнаар хувь хүн, хуулийн этгээдэд буй болох эдийн болон эдийн бус ашигтай байдлыг;

⁵³ “Албан тушаалтанд өөрөө буюу бусдаар дамжуулж хээл хахууль өгсөн бол...” гэжээ.

⁵⁴ “Хээл хахууль өгч авахад зуучилсан бол...” гэжээ.

⁵⁵ 1. төрийн улс төр, захиргаа, тусгай албан тушаалд байнга, эсхүл түр хугацаагаар томилогдсон буюу сонгогдсон албан хаагч;
2. төрийн болон орон нутгийн өмчит, түүнчлэн төрийн болон орон нутгийн өмчийн оролцоотой хуулийн этгээдийн удирдах болон захиргааны албан тушаалтан;
3. олон нийтийн радио, телевизийн Үндэсний зөвлөлийн дарга, Ерөнхий захирал;
4. төрийн тодорхой чиг үүргийг хууль тогтоомжийн дагуу түр буюу байнга гүйцэтгэж байгаа төрийн бус байгууллагын удирдах болон гүйцэтгэх ажилтан;
5. энэ хуулийн 3.1.9-д заасан сонгуульд нэр дэвшигч.

шийдвэр гаргах бүрэн эрхтэй байдаг тул тусгайлан зааж өгсөн. Нөгөөтэйгүүр доорхи албан тушаалтанууд нь өөр хоорондоо зэрэг дэв, албан тушаалын хувьд харилцан адилгүй байдаг нь тодорхой. Энэ үүднээс тэдгээрийн үйлдэл, эс үйлдэхүйн улмаас учрах хор уршиг нь харилцан адилгүй, өөр хоорондоо ялгаатай байна. Гэвч Эрүүгийн хуулийн 268 дугаар зүйлийн 268.1-д заасан Хээл хахууль авах гэмт хэргийн хүндрүүлэх шинжгүй ерөнхий бүрэлдэхүүнийг зааж өгсөн харин 268 дугаар зүйлийн 268.2⁵⁶-т түүний хүндрүүлэх шинжийг зааж өгсөн байна. Үүнээс асуудал юунд байна вэ? гэвэл хээл хахууль авах гэмт хэргийн хүндрүүлэх бүрэлдэхүүнд хор уршигийг огтхон ч тооцоогүй байгаад оршиж байгаа юм. Өөрөө хэлбэл тухайн албан тушаалтаны хахууль авсан үйлдлийн улмаас цаана хэр хэмжээний хүний эрх, эрх чөлөө, ашиг сонирхол хохирсон гэдгийг анхаарахгүй ял оногдуулах нь учир дутагдалтай юм. Уул нь хэр хэмжээний хээл хахууль авсандаа бус харин хэр хэмжээний хор уршиг учирваа гэдэгт хамгийн гол нь байгаа юм.

Жишээ нь: Засгийн газрын хэрэг эрхлэх газрын даргын албан тушаалтай этгээдээс хээл хахууль авч гарсан хууль бус шийдвэрийн ард учрах хор уршиг, жирийн замын цагдаагийн зохицуулагчийн учруулах хор уршиг өөр хоорондоо үлэмж ялгаатай байна.⁵⁷ Гэвч Эрүүгийн хуулийн нэг заалтаар ижилхэн ял зарим тохиолдолд илүү өндөр санкаар шийтгүүлж байгаа нь харамсалтай хэрэг юм.

⁵⁶ Эрүүгийн хуулийн 268.2. “Энэ хэргийг хясан боогдуулах замаар, эсхүл давтан буюу урьд хээл хахуулийн хэрэгт шийтгүүлсэн этгээд, түүнчлэн зохион байгуулалттай бүлэг, гэмт бүлэглэл үйлдсэн, эсхүл их буюу онц их хэмжээний хээл хахууль авсан бол эд хөрөнгийг хурааж таваас дээш арван жил хүртэл хугацаагаар хорих ял шийтгэнэ.”

⁵⁷ 2008 оны 4 дүгээр сарын 02-ны өдөр Баянзүрх дүүргийн шүүхээс Замын цагдаагийн зохицуулагч цагдаагаар ажилладаг “Л”-д холбогдох Хээл хахууль авсан гэх гэмт хэргийг шийдвэрлэжээ. “Л” нь зөрчил гарсан “Б”-г саатуулж түүнээс албан үүргээ хэрэгжүүлээгүй, болон хэрэгжүүлсэнийхээ төлөө 35.000 төгрөг авсан байна. Харамсалтай нь шүүх түүнд эрүүгийн хуулийн 268-р зүйлийн 268.1-д зааснаар Л-н зохицуулагч цагдаагаар ажиллах эрхийг 2 жилийн хугацаагаар хасаж 1 жилийн хугацаагаар хорих ялаар шийтгэсэн байна. (Монгол Улсын Авилгалтай тэмцэх газар, “Албан тушаалын гэмт хэргийн шүүхийн шийдвэрийн эмхтгэл” цуврал-1., УБ 2009 он., 23-25 талд)

Тиймээс энэхүү илтгэлийг тэрлэгч миний бие нь Эрүүгийн хуулийн 268 дугаар зүйлийн 268.1. болоод 268.2.т заалтыг нарийвчлан зааглаж, тодорхой болгож өгөх хэрэгтэй юм байна гэж үзэж байна. Өөрөөр хэлбэл хүндрүүлэх болон ердийн бүрэлдэхүүнд хор уршигийг зааж өгөх нь чухал юм. Эрүүгийн хуулийн зарчимд энэрэнгүй ёсны зарчим болоод шудрага ёсны зарчим үйлчилдэг билээ. Тиймээс нэг хүний эрх чөлөөг зөрчиж нэг жилийн ял эдэлж, 100 хүний эрх, эрх чөлөөг зөрчөөд торгох, эсхүл үсрээд л 1 жилийн ял эдлээд явах нь мөн чанарын хувьд дээрхи зарчмуудтай нийцэх эсэхийг бодох хэрэгтэй байх.

Асуудал хоёрдугаарт : Судлаач дээр хээл хахууль нь Авилгал хэмээх агуулгын дотор нь оршидог гэдгийг тэмдэглэсэн. Тэгвэл Авилгал нь өөртөө *Хээл хахууль*⁵⁸, *Шан харамж авах*⁵⁹, *Бэлэг*⁶⁰, *Ах дүүсэх, найзархах*,⁶¹ *зүй бусаар тал өгөх*⁶², *тал тохой өгөх*⁶³ гэх мэт зүйлийг өөртөө багтаадаг. Тэгвэл Эрүүгийн хуульд заасан гэмт хэрэг болох Хээл хахууль авах гэмт хэрэг ямар агуулга бүхий болох нь тодорхой бус байгаад байна. Өөрөөр хэлбэл Хээл хахууль гэдэгт зөвхөн мөнгө л өгч авахыг хэлэх үү эсвэл илүү өргөн хүрээтэй ойлголт уу. Хахууль гэдгийг С.Нарангэрэл гуай “хахууль өгөх ба хахууль авах гэмт хэргийн

зүйл бөгөөд мөнгө, үнэт цаас, бусад эд хөрөнгө буюу эд хөрөнгийн шинжтэй ашгийн байдлалтай материаллаг урамшууллын бүхий л төрлийг багтаасан ерөнхий ойлголт” гэжээ. Гэвч энэ онд гарсан авилгал авсан болоод өгсөн гэмт хэргийг шинжлэвэл бүгд мөнгө авах, өгөх үйлдэл л байгаад Авилгал гэдгийг мөнгө өгөх, авах гэдэг ойлголтонд хардах сэтгэл төрүүлж байгаа юм.⁶⁴ Хэрвээ мөнгөнөөс гадна материаллаг эд баялаг, материаллаг бус бусад зүйлийг хамруулан ойлгох юм бол бэлэг, шан харамж авах, ах дүүсэх, найзархах, зүй бусаар тал өгөх, тал тохой өгөх үйлдлүүдийг өөртөө мөн адил багтааж байхаар ойлгогдож байна. Тэгвэл *Авилгал=Хээл хахууль* нь тэнцүү ижил утгатай ойлголт уу? Эсхүл ялгаатай юу? Ялгаатай бол юугаараа ялгаатай вэ? гэх олон асуултууд гарч ирнэ. Үүнээс хээл хахууль гэх ойлголтыг тайлбарлахдаа зөвхөн түүний үйл ажиллагаагаа биелүүлэх, биелүүлэхгүй байхаар тайлбарлах нь оновчтой бус байна. Тиймээс түүнийг илүү нарийвчилсан байдлаар тайлбарлах нь (дээд шүүхээс) шаардлагатай байна. Хууль нь хүмүүсийн амин чухал нарийн төвөгтэй харилцааг зохицуулдаг тул ойлгомжтой байхаас гадна нэг мөр ойлгогдохоор байх нь чухал хэмжүүр юм. Олон салаа утгатай, эсхүл утга нь тодорхой бус үг хуулинд байх нь түүнийг эргээд бусдад ашигтайгаар тайлбарлагдах, түүнийг урвуулан ашиглах боломжийг нээж өгдөг учир түүнийг цэгцлэх нь чухал юм.

Асуудал гуравдугаарт: Эрх зүйн хэм хэмжээг зөрчсөн этгээдүүдэд заавал хариуцлага оногдуулдаг. Хариуцлага⁶⁵ нь Эрүүгийн, Иргэний, Захиргааны, Сахилгын гэх мэт төрлүүдэд хуваагддаг. Авилгал авсан тохиолдолд хүлээлгэх хариуцлага нь

⁵⁸ Bribery - хээл хахууль “Албан хаагч, эсхүл бусад хүний албаны буюу хууль ёсны үүргийг нь биелүүлэхгүй болгоход нөлөөлөхийн тулд аливаа үнэт зүйлийг санал болгох, өгөх, авах, зуучлах”

⁵⁹ Шан харамж бол авлигын шинжтэй эрх зүйн зөрчлийн нийгмийн хор аюулын зэрэглэлээр харьцангуй бага хэлбэр юм. Албаны үүргээ зохих ёсоор биелүүлсний төлөө тухайн этгээдийг хувиараа урамшуулан шагнахыг шан харамжид хамааруулж ойлгоно.

⁶⁰ Авлигын бас нэг хэлбэр бол бэлэг юм. Бэлэг бол хүмүүсийн хоорондын гэсгүй сайхан харилцаа, сайн санааны илэрхийлэл болгон өгч авдаг зүйл юм. Бэлэг өгч авах талаар манай ард түмний дунд эртнээс тогтсон уламжлал бий

⁶¹ Төрөл садан, ах дүү, найз нөхдийн холбоо хүний амьдралд үнэхээр чухал гэдгийг хэн хүнгүй л хүлээн зөвшөөрнө. Мөн л энэ нандин холбоог авлигын шинжтэйгээр ашиглах явдал байдаг байна

⁶² Төрийн байгууллага, албан тушаалтан зарим аж ахуйн нэгжид ялгаварлан тал өгч хэт ойр харилцаа үүсгэн түүнд тусгайлсан дэмжлэг үзүүлэх явдлаар авлигын энэ хэлбэр илэрнэ.

⁶³ Энэ нь ихэвчлэн албан тушаалын томилгоотой холбоотой илэрдэг авлигын хэлбэр юм. Албан тушаалд танилаа, эсхүл танилынхаа санал болгосон хүнийг “дотно танилын шалгуур”-ыг ажил хэргийн шалгуураас илүүд үзэж томилох явдал авлигын энэ хэлбэрийн агуулгыг тодорхойлно

⁶⁴ Монгол Улсын Авилгалтай тэмцэх газар “Албан тушаалын гэмт хэргийн шүүхийн шийдвэрийн эмхтгэл”-цуврал-1. УБ-2009 он., (2008 онд шийдвэрлэсэн 18 авилгалын эсрэг гэмт хэргийн зүйл нь бүгд мөнгө байна.)

⁶⁵ Хариуцлага нь гэмт халдлагаас иргэд байгууллагын аюулгүй байдлыг хамгаалах, гэмт халдлагад өртөгдсөн этгээдийн зөрчигдсөн эрхийг нөхөн сэргээж хохирлыг арилгах, эрх зүйн хэм хэмжээ зөрчсөн гэм буруутай этгээдэд ял, зэмлэл хэрэглэх төрлийн албадлагын арга хэмжээ юм.

хуулиудад Эрүүгийн, захиргааны, зарим тохиолдолд сахилгын хариуцлага хүлээлгэхээр зохицуулж өгсөн байна. Авилгын тухай хуулийн 33 дугаар зүйлийн 33.1."Авлигын гэмт хэрэг үйлдсэн этгээдэд Эрүүгийн хуульд заасан хариуцлага хүлээлгэнэ." гээд 33 дугаар зүйлийн 33.2. "Энэ хуульд заасан авлигын эсрэг хууль тогтоомж зөрчигчид хүлээлгэх захиргааны шийтгэлийг шүүгч ногдуулна" гэжээ. Харин дээрх Эрүүгийн хариуцлага нь Эрүүгийн хууль заасан хээл хахууль авах, өгөх, зуучлах гэмт хэргүүдэд зааж өгсөн. Мөн төрийн байгууллага, албан хаагчын эрх зүйн байдлыг зохицуулсан, бүрэн эрх, эрх хэмжээг нь зааж өгсөн бусад хууль тогтоомжуудад "Энэ хуулийг зөрчсөн үйлдэл нь Эрүүгийн хариуцлага оногдуулахааргүй бол захиргааны хариуцлага хүлээлгэнэ" гэсэн өгүүлбэрээр зохицуулсан байна. Үүнээс харахад ямарч л байсан авилгал авсан этгээдэд захиргааны хариуцлага⁶⁶ хүлээлгэхээр байгаа ойлгомжтой байна. Тэгвэл асуудал юунд байна вэ гэвэл ямар төрлийн үйлдэлд нь Эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэх, ямар төрлийн авилгалын үйлдэлд нь захиргааны хариуцлага хүлээлгэх эсэх нь зааг ялгаа алга байгаад учир байна. Эрүүгийн хуулийн 268 дугаар зүйлийн Хээл хахууль авах гэмт хэрэгт хэчнээн хэмжээний мөнгө авсан нь чухал биш харин зөвхөн мөнгө авсан, түүтэй холбоотой шийдвэр гаргасан, эсхүл гаргалгүй орхисон тохиолдолд л шууд бий болдог хэлбэрийн бүрэлдэхүүнтэй гэмт хэрэг. Харин түүний хүндрүүлэх бүрэлдэхүүнд "Онц их хэмжээний" хээл хахууль авсан бол гэдэг нөхцөл зааж өгсөн нь түүний дээд хэмжээ болохоос (Энэ гэмт хэрэгт) түүний доод хэмжээг зааж өгсөн зүйл алга байна. Боловсролын тухай хуульд

зааснаар Багш болон Албан тушаалтан (Сургуулийн албан тушаалтан) хуульд заагаагүй төлбөр, хураамж (өөрөөр хэлбэл орлогоос гадуур мөнгө буюу хахууль) авсан бол захиргааны хариуцлага хүлээлгэхээр эсхүл Эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэхээр заасан боловч ямар үйлдэлийг нь Эрүүгийнх, Захиргааных гэдгийг заагласан зүйл алга байна⁶⁷. Хуулийн хэм хэмжээний болоод хууль хоорондын зөрчилдөөнгүй байх нь хууль зүйн техникийн хамгийн үнэтэй шаардлагуудын нэг юм. Харин Авилгалын асуудлыг зохицуулсан эдгээр олон хуулиуд⁶⁸ нь өөр хоорондоо

⁶⁷ Баянхонгор аймгийн нэгэн сургуулийн Захирал нь 200.000 мянган төгрөгний хахууль авсан хэрэгт холбогдож 1 жилийн хугацаагаар албан тушаалын эрхийг хасаж, 2 жилийн хугацаагаар хорих ял шийтгүүлсэн байна.

⁶⁸ Төрийн албаны тухай хуулийн 15 дугаар зүйл.

15.1.6. Албан тушаалынхаа бүрэн эрхийг хэрэгжүүлсэний төлөө бусад байгууллага аж ахуйн нэгж, иргэнээс мөнгөн шагнал, шан харамж, зээл ваха, төлбөргүй буюу хөнгөлөлттэйгээр үйлчилүүлэх зэрэг хууль бус бусад хангамж эдлэх.

Төрийн албаны тухай хуулийн 41 дүгээр зүйл.

41.1. Төрийн албаны тухай хуулийн дараахь зүйл заалтыг зөрчсөн этгээд, төрийн албан хаагчид Эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэхээргүй бол захиргааны хариуцлага хүлээлгэнэ.

Монгол Улсын Ерөнхийлөгчийн сонгуулийн тухай хуулийн 8 дугаар зүйл.

8.5. Энэ хуулийн 7 дугаар зүйлийн 5, 8, 10 дахь хэсэгт заасныг зөрчсөн намыг 800.000-1.000.000 төгрөгөөр торгох ба мөн зүйлийн 5, 6 дахь хэсэгт заасан данснаас гадуур авсан хөрөнгийг хурааж улсын орлого болгоно. Хэрэв уг данснаас гадуур авсан хөрөнгийг зарцуулсан бол түүнийг нөхөн төлүүлж улсын орлого болгоно.

7 дугаар зүйл.

7.8. Монгол Улсын Ерөнхийлөгчид нэр дэвшүүлсэн нам, нэр дэвшигч нь Монгол Улсын Их хурлын сонгуулийн тухай хуулийн 41 зүйлийн 41.7. дахь хэсэгт заасан этгээдээс сонгуулийн ажилд зориулж хандив авах, түүнчлэн сонгууль бэлтгэн явуулах хугацаанд тусламжийн эд хөрөнгийг иргэдэд тараах буюу борлуулж сонгуульд зарцуулахыг хориглоно.

8.2 Сонгуулийн хууль тогтоомжийг зөрчсөн нь гэмт хэргийн бүрэлдэхүүнтэй бол гэм буруутай этгээдэд эрүүгийн хуульд заасан хариуцлага хүлээлгэнэ.

8.6 энэ хуулийн 7-р зүйлийн 6.9 дэх хэсэгт заасныг зөрчсөн хандивлагч, нэр дэвшигч, намын сонгууль эрхэлсэн байгууллагын ажилтныг 200000-300000 төгрөгөөр, албан тушаалтныг 250000-350000 төгрөгөөр, намыг 800000-1000000 төгрөгөөр торгох ба мөн зүйлийн 6 дахь хэсэгт заасан этгээдээс авсан хандивыг хурааж улсын орлого болгоно.

7.6 Талархан дэмжигч нам, байгууллага, иргэд сонгуульд зориулж мөнгөн хандив өргөж болох бөгөөд түүнийг сонгуулийн зардлыг сангийн дансанд төвлөрүүлэх бөгөөд уг данснаас гадуур сонгуульд зориулж хандав авах, өгөх, зарцуулахыг хориглоно.

7.9 Нэр дэвшигчийг талархан дэмжигчдээс сонгуульд зориулж өргөх хандивын дээд хэмжээ хуулийн этгээдээс 10 сая, иргэдээс 5 сая төгрөгөөс хэтэрч болохгүй. Улсын Их Хурлын сонгуулийн тухай хууль

⁶⁶ Захиргааны хариуцлагын тухай хуулийн 4 дүгээр зүйлийн 4.1. Зөрчил гаргасан этгээдэд дараахь захиргааны шийтгэл ногдуулж болно.

1/ торгох

2/ тусгайлан олгосон эрх хасах:

3/хууль бусаар олсон орлого, эд зүйл буюу зөрчил гаргахад ашигласан тээврийн хэрэгсэл, тоног төхөөрөмж, байрыг хураах:

4/ баривчлах:

зөрчилдөж, нэг нэгнээ үгүйсгэж байгаа нь түүнийг амьдралд хэрэгжүүлэхэд ихээхэн хэмжээний сад тотгор болж байна. Тиймээс

41.1. Нам, эвсэл, нэр дэвшигчид өгөх хандивийн дээд хэмжээ хувь хүнээс 1 сая төгрөг, хуулийн этгээдээс 3 сая төгрөг байна.

41.9 Энэ хуулийн 41.1, 41.3-41.8-д заасныг зөрчсөн хандивлагч, нэр дэвшигч, нам, эвслийн сонгууль эрхэлсэн байгууллагын ажилтныг 150000-250000 төгрөгөөр, албан тушаалтныг 200000-250000 төгрөгөөр, нам эвслийг 800000-1000000 төгрөгөөр торгох, 41.7-д заасан этгээдээс хандив авч зарцуулсан нэр дэвшигчийг нэрийн жагсаалтаас хасах ба 41.1-д заасан хэмжээнээс илүү гарсан түүнчлэн 40.1-д заасан данснаас гадуур өгсөн болон 41.7-д заасан этгээдээс авсан хандивыг хурааж, улсын орлого болгоно.

Төрийн хяналт шалгалтын тухай хууль

5.5 Хяналт шалгалтын байгууллага, албан тушаалтан, хяналт шалгалтын ажилд оролцсон бусад этгээд хяналт шалгалтын явцад авсан мэдээллийг өөр зорилгоор ашиглахыг хориглоно.

5.10 Хяналт шалгалтын явцад гэмт хэргийн шинжтэй зөрчил илэрсэн тохиолдолд хяналт шалгалтын байгууллага холбогдох баримт бичгийг эрх бүхий байгууллагад харъяаллын дагуу шилжүүлнэ.

15.1 Хяналт шалгалтыг хэрэгжүүлэх эрх бүхий албан тушаалтан хууль тогтоомж зөрчсөн бол түүнд холбогдох хууль тогтоомжид заасны дагуу хариуцлага хүлээлгэнэ.

Боловсролын тухай хуулийн 48 дугаар зүйл.

48.2. Боловсролын тухай хууль тогтоомж зөрчигчид Эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэхээргүй бол дараахь захиргааны шийтгэл ногдуулна.

48.2.6. Суралцагчийн бие махбодид халдсан, сэтгэл санааы дарамт үзүүлсэн, мөнгө өгөх, ном бүтээгдэхүүн худалдаж авахыг тулгасан, тэдний хувийн нууцыг задруулсан, хуульд заагаагүй төлбөр, хураамж авсан багшийг 10000-30000 төгрөгөөр, албан тушаалтныг 40000-60000 төгрөгөөр торгох.

Газрын тухай хуулийн 36 дугаар зүйл.

36.1. Газрын тухай хууль тогтоомж зөрчсөн гэм буруутай этгээдэд эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэхээргүй бол байгаль орчны улсын байцаагч дор дурдсан захиргааны шийтгэл оногдуулна.

Цагдаагийн байгууллагын тухай хуулийн 52 дугаар зүйл.

52.1 Монгол Улсын хууль тогтоомж, өргөсөн тангарагаа зөрчсөн цагдаагийн албан хаагчид хууль тогтоомжийн дагуу эрүүгийн, захиргааны болон сахилгын хариуцлага хүлээлгэнэ.

Монгол Улсын яамны эрх зүйн байдлын тухай хуулийн 25 дугаар зүйл.

25.1. Хууль тогтоомжид зааснаас бусад тохиолдолд аливаа хэлбэрээр орлого олох.

Тагнуулын байгууллагын тухай хуулийн 29 дүгээр зүйл.

29.1. Тагнуулын байгууллагын тухай хууль зөрчсөн этгээдэд хууль тогтоомжийн дагуу эрүүгийн, захиргааны болон сахилгын хариуцлага хүлээлгэнэ.

Орон сууц хувьчлах тухай хуулийн 26 дугаар зүйл.

26.1 Албан тушаалтан орон сууц хувьчлах ажилд эрх мэдэл буюу албан тушаалын байдлаа урвуулан ашигласан, бүрэн эрхээ хэтрүүлсэн, хайнга хандсан, хээл хахууль авсан, өгсөн, зуучилсан, хуурамч баримт бичиг үйлдсэн гэм буруутай бол Эрүүгийн хуульд заасан хариуцлага хүлээнэ.

Тусгай зөвшөөрөл олгох тухай хууль

11.2 Энэ зүйлийн 1 дэх хэсэгт зааснаас бусад баримт бичиг, төлбөр, хураамж шаардаж болохгүй.

18.1.5 Энэ хуулийн 6.3, 11.2, 12.1, 13.2, 14.2-ыг зөрчсөн албан тушаалтныг 30000-60000 төгрөгөөр торгох.

Төсвийн байгууллагын удирдлага санхүүжилтийн тухай хууль 14 дүгээр зүйл. Улсын төсвийн байгууллагад хориглох зүйл

14.1.4 хуульд зааснаас бусад тохиолдолд төлбөр, хураамж авах, энэ хуульд заасныг зөрчиж нэмэлт бүтээгдэхүүн нийлүүлэх зэрэг аливаа хэлбэрээр орлого олох

судлаачийн зүгээс тавьж буй дараагийн санал бол “Авилгал”-ыг тойрсон эдгээр олон хууль хоорондын зааг ялгаа, харилцаа хамаарлыг хуулийн системчлэлийн дагуу цэгцлэн эмхтгэж нарийвчлан зохицуулж өгөх нь шаардлагатай байна.

Асуудал дөрөвдүгээрт: Авилгал тухайн улс оронд их байх нь хөгжлийг үргэлж хойш татдаг гэмтэй. Манай улсын хувьд Транспэрэнси Интернэшнлээс авилгалын индексийг судлан зарладаг олон улсын нэр хүндтэй судалгааны үр дүнгээс харахад 1999 онд Монгол Улс 99 орноос 49 дүгээр байранд буюу дундаж үзүүлэлттэй байсан бол 2005 онд 159 орноос 85 дугаар байранд орж үзүүлэлт нэлээд олон нэгжээр доошилжээ. Авлигын нөхцөл байдлын индексн дагуу 10 оноо авах ёстойгоос /авлигагүй бол/ дөнгөж 3.0 оноо авч байгааг тооцвол авлигын нөхцөл байдал даамжран хүндрэх чиглэлтэй байна.⁶⁹ Энэ нь олон нөхцөл байдал, шалтгаантай холбоотой. Түүхэн үеэ эргэн харвал энэ улсад бүр эрт дээр үеэс авилгал хэмээх гэмт хэрэг ч юм уу? Эсхүл тийм төрлийн нэр томьёо бараг л байгаагүй ч гэсэн шан харам авах, эрхээ хэрэгжүүлсэний төлөө бусдаас мөнгө, эд хөрөнгө, эрх олж авах нь байсан боловч түүнийг хуулиар зохицуулж өгөөгүй байсан юм. Харин 1996 оны 4 дүгээр сарын 5-ны өдөр “Авилгалын эсрэг хууль” батлагдан гарсан. Энэ нь Авилгалыг буруулахад ихээхэн хэмжээний түлхэц болсон. Дараа нь Авилгалын эсрэг хуулийг 2006 оны 7 дугаар сарын 06-ны өдөр шинэчлэн найруулсан юм. Тэгэхдээ асуудал юунд байна гэвэл “Авилгалын эсрэг хууль” нь өөрөө амьдрал дээр төдийлөн буугаагүй өөрөөр хэлбэл тунхагын шинжтэй хууль байгаад гол нь оршиж байна. (Хавсралтаас үз) Тиймээс Монгол Улс Авилгалын тоог бууруулж,

⁶⁹ Д.Зүмбэрэлхам, Авлигын гэмт явдал. УБ., 2007. х.21

түүнийг шийдвэрлэхийн тулд “Авилгалын эсрэг хууль”-тай холбоотойгоор “Мэдээллийн тухай хууль” батлан гаргах, нөгөөтэйгүүр орлого, зарлагын мэдүүлэгийг авах, хянах, иргэдэд мэдээллэх зэрэг аргыг илүү нарийвчилсан системд оруулах шаардлагатай байна. Энэ нь Төрийн албан хаагчийн Авилгал авч буйг хянах, авсан тохиолдолд түүнийг илрүүлэхэд хэрэгтэй механизм гэдэг нь ойлгомжтой юм.

Дүгнэх нь буюу санал:

Авилгал нь нийгмийн шинжтэй үзэгдэл. Нийгэм оршиж байгаа цагт гэмт хэрэг, гэмт явдал оршисоор л байх болно. Тиймээс эрх мэдэл байгаа цагт энэ авилгал амьсгалсаар л байх болно гэсэн үг. Энэ нь яг л компьютер вирустэж, устаж үгүй болж байгаатай адилхан юм. Түүнийг цэвэрлэх л хэрэгтэй (Format-лах л хэрэгтэй) байдаг. Үүний нэгэн адил авилгалын харилцааг зохицуулсан хууль тогтоомжууд нь өөр хоорондоо зөрчилдсөн тодруулбал бохирдсон (вирус) байгаад учир вий. Тиймээс илтгэлийг тэрлэгч дараах саналуудыг дэвшүүдэж байна.

1. Эрүүгийн хуулийн 268 дугаар зүйлийн 268.1, 268.2 заалтыг илүү нарийвчлан зохицуулах хэрэгтэй юм. Өөрөөр хэлбэл тухайн албан тушаалтны хэр хэмжээний мөнгө авсан бэ? гэдэгтэй бус харин түүний хууль бус шийдвэр бусад зүйлсээс болж хэр хэмжээний хохирол учирч вэ? гэдэгт анхаарах хэрэгтэй байна.

2. Авилгал нь хээл хахууль гэх ойлголтыг өөртөө багтаагаад байгаа юм уу? Эсхүл хээл хахууль нь авилгалаас өргөн, тэнцүү ч юм уу. Авилгал хээл хахууль гэх өргөн ойлголтуудыг нарийн зааглаж тайлбарлах шаардлагатай байна. Ойлгох нь зөв ярихаас эхэлдэг. Нэг ойлголтыг хоёр өөр үгээр илэрхийлэх нь алдаатай юм. Хэрвээ өөр ойлголт юм бол түүнийг ялгах нь зүй нь хэрэг билээ.

3. Авилгал авсан үйлдэлд Эрүүгийн болоод Захиргааны хариуцлага хүлээлгэх нь

гарцаагүй. Тэгвэл энэ хоёр хариуцлагын зааг ялгааг гаргах учиртай. Ямар төрлийн авилгал авсан үйлдэлд нь Эрүүгийн хариуцлага, ямар төрлийн авилгал авсан үйлдэлд захиргааны хариуцлага хүлээлгэх нь тодорхой байх ёстой. Тиймээс үүнийг зааж өгсөн заалт оруулах, эсхүл хуулинд нэмэлт оруулах маягаар тодорхой зааж өгөх хэрэгтэй байна.

4. Авилгалын эсрэг хууль бол энэ харилцааны гол зэвсэг байх ёстой. Тэрч үүднээсээ энэ хууль өөрөө амьд байх хэрэгтэй. Тиймээс “Авилгалын эсрэг хууль”-ийн зүйл заалтуудтай холбоотойгоор зарим хуулийг батлан гаргах (мэдээллийн тухай хууль), хяналтын системийг боловсронгуй болгох шаардлагатай гэж миний бие үзэж байна.